

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา ในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานงานการศึกษาจังหวัดสงขลา มีสาระสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานงานการศึกษาจังหวัดสงขลา ในด้านการสร้างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาประชากรทั้งหมดซึ่งประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานงานการศึกษาจังหวัดสงขลา ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ในปีการศึกษา 2537 จำนวน 18 โรงเรียน โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ

1.1 ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียน จำนวน 18 คน

1.2 ครูผู้สอนในกลุ่มประสบการณ์/รายวิชา ที่โรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามโครงการ จำนวน 31 คน

1.3 ประชาชนชาวบ้าน ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
ของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการ จำนวน 6 คน

รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 55 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง
แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

2.1 แบบสัมภาษณ์ แบบปลายเปิด จำนวน 2 ฉบับ คือ

2.1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบโครงการ เกี่ยวกับสภาพ
และปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการ แบ่ง
ออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้
สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพและปัญหา
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในด้านการสร้างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้
การประเมินผลหลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน เกี่ยวกับสภาพและปัญหา
การจัดการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของ
ผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพและปัญหา
การจัดการเรียนการสอนในด้านการจัดทำแผนการสอน การจัดสื่อการเรียน
การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล

2.2 แบบสังเกต สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน/
ประชาชนชาวบ้าน ในด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียน-
การสอน และการวัดผล

2.3 แบบศึกษาเอกสาร จำนวน 2 ฉบับ คือ

2.3.1 แบบศึกษาโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดย
ภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียน

2.3.2 แบบศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน จาก
แผนการสอน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์ การสังเกตและการ
ศึกษาเอกสารด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร
มาวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา แจกแจงความถี่ ทาค่าร้อยละ แล้วนำ
เสนอในรูปความเรียงและตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้รับผิดชอบโครงการ

ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน
ของโรงเรียนส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 41-45 ปี และ 56-60 ปี โดยส่วนใหญ่
เป็นเพศชาย มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์รับราชการครู 16-20
ปี และ 31-35 ปี สอนในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยมีคาบสอนสัปดาห์ละ
15-20 คาบ และ 21-25 คาบ ส่วนผู้รับผิดชอบโครงการที่สอนโรงเรียนใน
โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาทุกโรงเรียน สอนวิชาเลือกเสรี โดยมีชั่วโมงสอน
สัปดาห์ละ 26-30 ชั่วโมง ซึ่งผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีประสบการณ์ประชุม
สัมมนาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และมีประสบการณ์การทำงานองค์กรชุมชน

2. สถานภาพของครูผู้สอน

ครูผู้สอนในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-45 ปี เป็นเพศชาย มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์รับราชการครูระหว่าง 16-20 ปี สอน ในกลุ่มการทำงานและ พื้นฐานอาชีพ มีคาบสอนสัปดาห์ละ 21-25 คาบ ส่วนครูผู้สอนที่สอนโรงเรียนใน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ส่วนใหญ่สอนวิชาเลือกเสรี โดยมีชั่วโมง สอนสัปดาห์ละ 26-30 ชั่วโมง ซึ่งครูผู้สอนส่วนใหญ่มีประสบการณ์การประชุม สัมมนา หรืออบรม เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และมีประสบการณ์การทำงานกับ องค์กรชุมชน

3. สภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

3.1 ด้านการสร้างหลักสูตร

3.1.1 โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ของโรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดย ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมีหลักการ/แนวคิด คือการศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน มี วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในชุมชน และ เพื่อให้ผู้เรียนสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

3.1.2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โรงเรียนส่วนใหญ่ศึกษา ข้อมูลพื้นฐานโดยมีผู้รับผิดชอบ คือครูผู้สอน ซึ่งโรงเรียนทุกโรงได้ดำเนินการศึกษา สภาพทางสังคมและ วัฒนธรรมและสภาพภูมิปัญญาชาวบ้าน ร่องลงมาศึกษาสภาพทาง เศรษฐกิจและศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชน โดยใช้วิธีการสังเกตและการสอบ ถาม ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

3.1.3 การกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ ครูผู้สอน โดยโรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มการ งานและพื้นฐานอาชีพ วิชางานเลือก ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ส่วนโรงเรียน ประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาทุกโรง ได้ดำเนินการในวิชา เลือกเสรี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยโรงเรียนทุกโรงได้ดำเนินการในลักษณะ การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดเนื้อหา

โดยไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

3.1.4 การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนส่วนใหญ่จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โรงเรียนส่วนใหญ่ปรับกิจกรรมเป็นการปฏิบัติ และการสาธิต โดยครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดกิจกรรม ส่วนการปรับรายละเอียดเนื้อหา โรงเรียนส่วนใหญ่ปรับรายละเอียดเนื้อหา โดยครูผู้สอนปรึกษากับปราชญ์ชาวบ้าน และโรงเรียนทุกโรงเรียนไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

3.2 ด้านการนำหลักสูตรไปใช้

3.2.1 การบริหารและบริการหลักสูตร

การจัดบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่จัดบุคลากรโดยมีผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นส่วนใหญ่ มีความรู้ความสามารถในด้านเกษตรกรรมและโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดบุคลากร

การเตรียมบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่เตรียมบุคลากรโดยมีผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน ด้วยวิธีการพูดคุยส่วนตัว ในเรื่องของเจตนาารมณ์ของหลักสูตร และโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการเตรียมบุคลากร

การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่บริหารและบริการวัสดุหลักสูตร โดยผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน ซึ่งวัสดุหลักสูตรที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดบริการ เป็นวัสดุฝึกปฏิบัติด้านเกษตรกรรม ด้วยการจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากครอบครัว การจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากชุมชน และการจัดซื้อด้วยเงินงบประมาณ โดยโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ

การบริการหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่บริการหลักสูตรโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน สิ่งอำนวยความสะดวกที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดไว้บริการ คือ สถานที่ปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียน ซึ่งจัดเตรียมโดยครูผู้สอน และการติดต่อเป็นการส่วนตัว โดยโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการบริการหลักสูตร

3.2.2 การจัดการเรียนการสอน

การจัดทำแผนการสอน ผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนการสอนของโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ ครูผู้สอน โดยโรงเรียนร้อยละ 50.0 ได้ดำเนินการจัดทำแผนการสอน และโรงเรียนร้อยละ 50.0 ไม่ได้ดำเนินการจัดทำแผนการสอน ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจากมีภาระงานมาก ไม่มีเวลาจัดทำแผนการสอน และโรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการจัดทำเป็นเอกสารโครงการ

การจัดสื่อการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดสื่อการเรียนการสอน โดยมีผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน โดยโรงเรียนทุกโรงได้จัดสื่อการเรียนการสอน ประเภทของจริง และวจนสัญลักษณ์ ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียน และผู้ปกครอง ด้วยการจัดเตรียมโดยปราชญ์ชาวบ้าน และการจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากครอบครัว โดยโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ซึ่งกิจกรรมที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดคือ การปฏิบัติ การสาธิตและการบรรยาย โดยปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วม ในลักษณะการเป็นวิทยากรบางเนื้อหา และเป็นวิทยากรเมื่อผู้เรียนศึกษาออกสถานที่ ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบสาธิตและแบบบรรยาย ใช้เทคนิคการเสริมแรงทางบวก และเทคนิคการใช้คำถาม โดยโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจาก ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลา และกิจกรรมต้องใช้เวลามากกว่าที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

การวัดผลประเมินผล ผู้รับผิดชอบในการวัดผลประเมินผลของโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ ครูผู้สอน โดยใช้วิธีการวัดผลด้วยการสังเกต และการตรวจผลงาน ประเมินผล โดยใช้เกณฑ์การผ่านจุดประสงค์ และไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการวัดผลประเมินผล

3.2.3 การส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการประชาสัมพันธ์หลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ด้วยวิธีการ

ประชุมผู้ปกครอง การบอกเล่าของนักเรียน การพูดคุยกับชาวบ้านเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร

การนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบคือ ผู้บริหาร ซึ่งใช้วิธีการพูดคุยให้คำปรึกษา และการสังเกตการสอน ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร

3.3 ด้านการประเมินผลหลักสูตร

โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการประเมินผลหลักสูตร โดยโรงเรียนที่ได้ดำเนินการประเมินผลหลักสูตรส่วนใหญ่ มีผู้รับผิดชอบการดำเนินงานคือ ครูผู้สอน ซึ่งได้พิจารณาจากผลการปฏิบัติ และผลงานของนักเรียน ด้วยวิธีการสังเกต โดยโรงเรียนทุกโรงเรียน ไม่มีปัญหาในการประเมินผลหลักสูตร

3.4 ด้านการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

โรงเรียนร้อยละ 50.0 ไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร และโรงเรียน ร้อยละ 50.0 ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบคือ ผู้บริหารและครูผู้สอน โรงเรียนส่วนใหญ่ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เนื่องจาก ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ และขาดแคลนงบประมาณ โดยการปรับปรุงแก้ไขจากบนสู่ล่าง และการปรับปรุงแก้ไขจากล่างสู่บน ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย การศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา ในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ในด้านการสร้างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตร

1.1 โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียน

โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมีหลักการ / แนวคิด คือ การศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจาก การที่ผู้รับผิดชอบโครงการของโรงเรียนซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน ได้สังเกตเห็นสภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน อันเนื่องมาจากนโยบาย การกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยการพัฒนาเมืองหลัก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 โดยได้กำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นเมืองหลักของภาคใต้ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2536) ซึ่งผลจากการพัฒนาตามนโยบายดังกล่าว ทำให้จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางทางการบริหารราชการ การบริการ การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม แต่ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาการอพยพแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการของชาวบ้าน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติ คือ ทรัพยากร ดิน น้ำ สัตว์น้ำ และป่าไม้ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรและประมงมีปริมาณลดลงและมีราคาต่ำ เป็นผลให้ชาวบ้านมีรายได้น้อย มีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง ขณะที่รายได้จากการส่งออกของภาคอุตสาหกรรมมีอัตราที่สูงขึ้น ดังกรณี ชาวบ้านในชุมชนบริเวณโรงเรียนวัดป่าขาด อำเภอสิงหนคร ชาวบ้านในชุมชนบริเวณโรงเรียนวัดสามกอง อำเภอเมืองสงขลา และชาวบ้านในชุมชนบริเวณโรงเรียนวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระจายตัวของอุตสาหกรรม ความเป็นเมือง ยังทำให้ลักษณะทางสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงจากระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวเดี่ยว วิธีชีวิตเรียบง่าย มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชน เริ่มมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนถูกละเลยและขาดการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับประเด็นปัญหาหลักในรายงานสรุปผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ระยะครึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่พบว่า ประเด็นปัญหาหลักที่เกิดขึ้นและต้องเร่งแก้ไขคือ ปัญหาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ปัญหาความเสื่อม

โทษของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาช่องว่างการกระจายรายได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538) ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ความสอดคล้องของปัญหาดังกล่าวเนื่องมาจากนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ซึ่งเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นภายใต้กระบวนการศึ้นในการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 อันก่อให้เกิดปัญหาตามมาทั้งระดับจุลภาคและมหภาค

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้โรงเรียนมีแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนทุกด้านอย่างเชื่อมโยงทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2538) โดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการสะสมประสบการณ์ของชีวิตภายใต้สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชน ที่เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข (ประเวศ วะสี, 2530) มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละวัตถุประสงค์มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ เรียงตามลำดับปริมาณโรงเรียนที่กำหนดวัตถุประสงค์จากมากไปหาน้อย ดังนี้

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นวัตถุประสงค์ที่โรงเรียนส่วนใหญ่กำหนดขึ้น โดยมุ่งที่จะแก้ไขและป้องกันปัญหาการล่มสลายของชุมชนเกษตรกรรม เนื่องจากการอพยพแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมของชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าวจะบ่งชี้ให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากพิจารณาจากความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจกับการศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบอันหนึ่งอันเดียวกัน เปรียบเสมือนเหรียญด้านหัวและด้านก้อย (เสนห์ จามริก, 2532) การจัดการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวจะเป็นการวางพื้นฐาน ระบบเศรษฐกิจแบบธุรกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539)

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นวัตถุประสงค์ที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเพื่อ แก้ไขปัญหาของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม โดยอาศัยกระบวนการปริวรรตวัฒนธรรม ด้วยการผลิตซ้ำ(Reproduct) (เสรี พงศ์พิศ อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534) ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมของชุมชนคงอยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้กับผู้เรียน เป็นจุดมุ่งหมายประเภท Affective Domain ในขั้นการรับรู้ (Receiving or Attending) ที่มุ่งให้เกิดความตระหนัก (Awareness) ตามแนวคิดของ Benjamin S. Bloom (1956 อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525) ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า โรงเรียนที่กำหนดวัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่สภาพภูมิประเทศมีความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โรงเรียนวัดคูขุด อำเภอสทิงพระ ซึ่งอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณอุทยานนกน้ำคูขุด และโรงเรียนวัดบ้านลุ่ม อำเภอนาทวี ซึ่งอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง เป็นต้น การกำหนดวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับสภาพของชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับผู้เรียน ดังที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ได้กล่าวไว้ว่า การปลูกฝังในเรื่องความรู้สึกรักใคร่ ต้องจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมพฤติกรรมด้านนั้นให้กับผู้เรียนด้วย

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ เป็นวัตถุประสงค์ที่โรงเรียนส่วนน้อยกำหนดขึ้นโดยมุ่งที่จะ เตรียมผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม (Post Industrial Society) ซึ่งเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ได้อย่างมีคุณภาพ ดังที่ ประเวศ วะสี (2538) ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรมซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร มนุษย์ต้องสามารถเรียนรู้อย่างเป็นพลวัต โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ ให้สามารถเรียนรู้เป็น (Learning how to Learn)

เพื่อที่จะมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะได้สามารถปรับตัวได้เรื่อยไป ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ที่สุด ดังที่ Carl Rogers (1969 อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2533) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ที่มีประโยชน์ที่สุดต่อการมีชีวิต คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) ถ้าโรงเรียนจะสอนให้นักเรียนรู้จักว่าจะเรียนรู้อย่างไร จะเป็นการช่วยเหลือให้นักเรียนปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ดีกว่าที่จะสอนให้รู้แต่ข้อเท็จจริง

หากพิจารณาจากวัตถุประสงค์โครงการของโรงเรียนตามแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นการจัดการศึกษาที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลในทุกด้าน หลักสูตรที่เกิดขึ้นจากแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นหลักสูตรในเชิงรุกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งหากดำเนินการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์หลักสูตรจะมีศักยภาพในการแก้ไข ป้องกันปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ในอนาคต

1.2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยมีผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน ซึ่งข้อมูลที่โรงเรียนส่วนใหญ่ศึกษาจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิปัญญาชาวบ้าน สภาพเศรษฐกิจของชุมชน สภาพสังคมวัฒนธรรม และสภาพทางกายภาพของชุมชน ส่วนข้อมูลที่โรงเรียนศึกษาน้อย คือ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความต้องการของชุมชนและสภาพความพร้อมของโรงเรียน ซึ่งข้อค้นพบนี้ไม่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของกรมวิชาการ (2536) ที่กำหนดไว้ว่า ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนต้องวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ โดยการศึกษาแนวโน้มของการพัฒนา ศึกษาความต้องการของท้องถิ่น ศึกษาสิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา และศึกษาศักยภาพของโรงเรียน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่น มีความสำคัญเป็นหลักในการพิจารณากำหนดเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการที่โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสภาพความต้องการของชุมชนน้อยที่สุดเนื่องมาจาก แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่

มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไข ป้องกันปัญหา และพัฒนาชุมชน หลักสูตรจึงมีลักษณะ
แนะนำในเชิงแนวคิดและวิธีการ เป็นหลักสูตรที่ชี้ทิศทางให้กับชุมชนในอนาคต หรือ
เป็นหลักสูตรเชิงรุก (ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, 2536) ส่วนแนวคิดของกรมวิชาการ
ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นแนวคิดในลักษณะตั้งรับ ดังที่ กรมวิชาการ
(2536) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการดำเนินงานที่ต้องการ
ให้ผลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของท้องถิ่น
ในอนาคต การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น จึงถือว่าการดำเนินงานเพื่อพัฒนา
มากกว่าที่จะเป็นการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จากความแตกต่าง
ระหว่างแนวคิดดังกล่าว ทำให้โรงเรียนส่วนใหญ่ ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
ไม่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังที่กรมวิชาการกำหนดไว้

ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการ
ศึกษาปัญหาเฉพาะในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งมีความเหมาะสมกับ
การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังที่ สงัด อุทรานันท์ (2527) กล่าวว่า การศึกษา
ปัญหาเฉพาะ เป็นการศึกษาค้นคว้าในขอบเขตจำกัด และทำได้ง่าย จึงเหมาะที่จะ
นำมาใช้กับหลักสูตร ซึ่งใช้ในบริเวณค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น หลักสูตรที่ใช้
ในท้องถิ่น หรือในโรงเรียน หรือในห้องเรียน โดยโรงเรียนส่วนใหญ่จะศึกษา
ข้อมูลพื้นฐานด้วยวิธีการสังเกต และการสอบถามในลักษณะไม่เป็นทางการ ทั้งนี้
เนื่องมาจากผู้รับผิดชอบการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน คือ ครูผู้สอน ผู้บริหาร หรือคณะ
ครู ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน และบางส่วนมีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชน อีกทั้งมี
ประสบการณ์ในการทำงานกับองค์กรชุมชน ทำให้ทราบข้อมูลด้านต่าง ๆ ของ
ชุมชนเป็นอย่างดี โดยการสังเกต และสอบถามอย่างไม่เป็นทางการ เป็นผลให้
โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ส่วนโรงเรียน
ที่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจากไม่มีเวลาศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพราะศึกษานิเทศก์
เร่งให้ดำเนินการนั้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ผู้รับผิดชอบการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
ของโรงเรียนดังกล่าว ไม่มีประสบการณ์ในการประชุม ล้มมนา หรืออบรมเกี่ยวกับการ
พัฒนาหลักสูตร หรือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และไม่มีประสบการณ์ในการ

ทำงานกับองค์กรชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีปัญหาหรืออุปสรรคในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.3 การกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน และผู้บริหาร ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ รองลงมาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยไม่ได้ดำเนินการในกลุ่มทักษะ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ส่วนวิชาที่โรงเรียนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนใหญ่ คือ วิชางานเลือกรองลงมา คือ งานเกษตรและงานบ้าน กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในวิชานาฏศิลป์ และดนตรี ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียน ที่ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และเพื่อให้ผู้เรียนสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยในการเลือกกลุ่มประสบการณ์เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนส่วนใหญ่จะพิจารณาจากสภาพภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนเป็นเกณฑ์ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การที่โรงเรียนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้เฉพาะในกลุ่มประสบการณ์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยไม่ได้ดำเนินการในกลุ่มทักษะ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษนั้น เนื่องมาจากข้อจำกัดในเชิงวัฒนธรรมของภูมิปัญญาชาวบ้านเอง ซึ่งหากจะพิจารณาภูมิปัญญาชาวบ้านในประเด็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Leslie White (อ้างถึงใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2532) ที่จำแนกวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ ระบบความคิด ความเชื่อทุกอย่างของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนออกมาในเรื่องพิธีกรรม คติชาวบ้าน องค์ประกอบที่สอง คือระบบความสัมพันธ์ เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของระบบครอบครัว ขนบธรรมเนียมต่างๆ ของชุมชน

องค์ประกอบที่สามคือ ระบบความรู้สึก ซึ่งสะท้อนออก ในรูปของการละเล่น ศิลป ดนตรี นาฏศิลป์ และระบบเทคโนโลยี เป็นเรื่องของการผลิต การใช้ เครื่องมือ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการประกอบอาชีพ หากพิจารณาจาก องค์ประกอบต่าง ๆ จะพบว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนที่เป็นระบบความรู้สึก และระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะดำเนินการได้ สะดวก และเป็นรูปธรรมกว่าการนำส่วนที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์มาใช้ ซึ่งจะดำเนินการได้ในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

นอกจากการเลือกกลุ่มประสบการณ์เพื่อพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่น โดยพิจารณาจากสภาพภูมิปัญญาชาวบ้านแล้ว โรงเรียนบางส่วนยังเลือก กลุ่มประสบการณ์ โดยพิจารณาจากสภาพแนวโน้มการพัฒนาของชุมชนเป็นเกณฑ์ ซึ่งโรงเรียนที่ใช้เกณฑ์ดังกล่าว เป็นโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนที่สภาพภูมิประเทศมีความสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อม และกำลังเกิดปัญหาเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เช่น กรณีโรงเรียน วัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนที่มีสภาพ ภูมิประเทศเป็นเกาะในทะเลสาบสงขลา และเกิดปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง อีกทั้งมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำรีสอร์ท ทำให้ชาวบ้านประกอบอาชีพประมงและ ปลูกไม้ผลลดลง หรือกรณีโรงเรียนวัดคูขุด อำเภอสิงหนคร ซึ่งตั้งอยู่บริเวณ อุทยานนกน้ำคูขุด เป็นต้น การเลือกกลุ่มประสบการณ์โดยพิจารณาจากสภาพ แนวโน้มของการพัฒนา จึงเป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่มุ่งแก้ไขปัญหของ ชุมชนในอนาคตเป็นหลัก

สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาส ทางการศึกษา โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการในวิชาเลือกเสรี รองลงมาใน วิชาวิทยาศาสตร์ โดยพิจารณาจากความสะดวกเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้เนื่องมาจาก ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีภาระงานมาก คือ มีชั่วโมงสอนสัปดาห์ละ 26-30 ชั่วโมง และเนื้อหาที่โรงเรียนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สอดคล้องกับรายวิชา ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เช่น การกรีดยางและการทำยางแผ่น การเพาะเลี้ยง

ลูกปลา การเลี้ยงโคเนื้อ และการเลี้ยงผึ้ง เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2534)

ระดับชั้นที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียน
ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในทุกๆระดับ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ต่าง ๆ
ซึ่งมีข้อค้นพบที่น่าสนใจเรียงตามลำดับเกณฑ์ที่โรงเรียนใช้ในการพิจารณาจาก
มากไปหาน้อย คือ เกณฑ์พัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นเกณฑ์ที่
โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ในการพิจารณาเลือกระดับชั้น เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
โดยจะดำเนินการในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และประถมศึกษาปีที่ 6
เนื่องมาจากเนื้อหาที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเนื้อหาที่ผู้เรียนต้อง
ใช้ทักษะทางร่างกาย และมีภาวะทางสติปัญญา เช่น เนื้อหา การเลี้ยงวัว
การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำหม้อไม้อัดبيب และการทำขนมเทศกาลเดือนสิบ
 เป็นต้น ส่วนเกณฑ์ที่โรงเรียนใช้ในการพิจารณารองลงมาคือ จุดประสงค์ของ
หลักสูตร ซึ่งโรงเรียนที่ใช้เกณฑ์นี้จะดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในทุกๆระดับชั้น
เช่น โรงเรียนบ้านคูคักคีสิทธิ์ อำเภอจะนะ ซึ่งพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่อง
การจัดตลาดนัดนักเรียน เนื่องมาจากมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การ
ประกอบอาชีพโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และเพื่อฝึกทักษะการแก้ปัญหาให้กับ
ผู้เรียน หรือการจัดค่ายสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดบ้านลุ่ม อำเภอนาทวี ซึ่งมี
จุดประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับผู้เรียนทุกคน
 เป็นต้น เกณฑ์ที่โรงเรียนอีกส่วนหนึ่งใช้ในการพิจารณา คือ ความสนใจของ
ผู้เรียน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาโดยโรงเรียนที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย วิชานาฏศิลป์ และดนตรี เช่น โรงเรียนวัดป่าขาด
อำเภอสิงหนคร โรงเรียนบ้านต้นสำน กิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง เป็นต้น ซึ่งวิชา
ดังกล่าวเป็นวิชาที่ต้องใช้ความสามารถพิเศษ และผู้เรียนมีความสนใจจึงจะประสบ
ความสำเร็จในการเรียน ส่วนเกณฑ์ปริมาณนักเรียนเป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาโดย
โรงเรียนที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในเนื้อหาที่ผู้เรียนต้องใช้ทักษะและ
ความประณีต เช่น การจักสาน ซึ่งไม่เหมาะกับการสอนนักเรียนปริมาณมาก
ดังกรณี โรงเรียนบ้านแหลมบ่อท่อ อำเภอกระแสดินธุ์ เป็นต้น

ลักษณะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนทุกโรงได้
 ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน
 หรือกิจกรรมเสริม โดยพิจารณาจากความสะดวกในการดำเนินงาน เนื่องจาก
 กรมวิชาการ (2536) ได้กำหนดแนวปฏิบัติในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน
 หรือกิจกรรมเสริมไว้ว่า สามารถดำเนินการได้ทุกกลุ่มประสบการณ์และทุก
 รายวิชาด้วย การกำหนดรายละเอียดกิจกรรมที่จะปฏิบัติ จากกิจกรรมที่ระบุไว้
 ในคำอธิบาย / คำอธิบายรายวิชาในหลักสูตรแม่บท โดยจะต้องไม่ทำให้
 จุดประสงค์การเรียนรู้ และ เวลาเรียนเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด และไม่ต้องขอ
 อนุมัติใช้จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งดำเนินการได้ง่ายและสะดวก นอกจากนี้
 โรงเรียนทุกโรงยังได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะการปรับ
 รายละเอียดเนื้อหา โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเนื้อหาในหลักสูตร
 กับสภาพภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยการนำองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมาใช้เป็น
 เนื้อหาในหลักสูตร เช่น องค์ความรู้ เรื่อง การกรีดยางและการทำยางแผ่น
 การเลี้ยงวัว การปลูกไม้ผล และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่ง
 องค์ความรู้ดังกล่าวปรากฏเป็นเนื้อหาอยู่ในคำอธิบาย / คำอธิบายรายวิชา
 ในหลักสูตรอยู่แล้ว

ปัญหาหรืออุปสรรคในการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตร
 ท้องถิ่น โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องมาจากผู้รับผิดชอบในการ
 กำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่คือครูผู้สอน ซึ่งมี
 ประสบการณ์ราชการครุมากกว่า 15 ปี และมีประสบการณ์ในการประชุม สัมมนา
 หรืออบรม เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น อีกทั้งมีอิสระในการดำเนินงาน จึง
 ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับ
 โรงเรียนที่มีปัญหาหรืออุปสรรคนั้น พบว่า มีสาเหตุมาจากระเบียบการพัฒนา
 หลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะอื่น ๆ เป็นอุปสรรค ดังที่กรมวิชาการ (2536) ได้
 กำหนดไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะการจัดทำคำอธิบาย/คำอธิบาย-
 รายวิชาใหม่ ต้องไม่ทำให้คาบเวลาเรียนที่กำหนดในหลักสูตรเปลี่ยนแปลง และ
 ต้องเสนอขออนุมัติจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นใน

ลักษณะการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน และลักษณะการจัดทำสื่อการเรียนขึ้นใหม่ จะต้องได้รับการพิจารณาจากผู้บริหารสถานศึกษา หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย จึงทำให้โรงเรียนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าวได้ไม่สะดวก ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กรมวิชาการ ควรปรับระเบียบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้มีความยืดหยุ่น เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ โรงเรียนบางโรงเรียนยังมีปัญหาหรืออุปสรรคเนื่องมาจากการที่ผู้บริหารมีความคิดเห็นขัดแย้งกับผู้รับผิดชอบโครงการ เรื่องความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงทำให้ผู้รับผิดชอบโครงการซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติมีอุปสรรคในการดำเนินงาน

1.4 การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ซึ่งในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โรงเรียนส่วนใหญ่ปรับกิจกรรมเป็นกิจกรรมการปฏิบัติ รองลงมาเป็นกิจกรรมการสาธิต การศึกษานอกสถานที่ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และการนันทนาการ โดยกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของคนไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่กำหนดไว้ว่า การพัฒนาศักยภาพของคนไทยควรมีการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และมีการฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์จริง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) และสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2538) ที่กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ทางปัญญาที่สำคัญของชาติ คือ การปฏิรูปการเรียนรู้โดยลดการถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียนให้มากที่สุด และปรับเป็นการศึกษาจากการสัมผัสจริง โดยให้ผู้เรียนสัมผัสความจริงทางธรรมชาติแวดล้อมรอบตัว สัมผัสความจริงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน สัมผัสความจริงจากการทำงานและกิจกรรม สัมผัสความจริงที่เป็นสุนทรีย์ และสัมผัสความจริงทางข้อมูลข่าวสาร ซึ่งวิธีการปรับ

กิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โรงเรียนส่วนใหญ่จะดำเนินการ โดยครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดกิจกรรม รองลงมาโดยครูผู้สอนปรึกษากับผู้บริหารและการประชุมคณะครู โดยผู้บริหารกำหนดกิจกรรม ครูผู้สอนปรึกษากับปราชญ์ชาวบ้านและน้อยที่สุด โดยการประชุมคณะกรรมการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า โรงเรียนจะใช้วิธีการดำเนินงานที่หลากหลาย เนื่องจากสภาพการปฏิบัติงานของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนที่แตกต่างกัน

การมีส่วนร่วมของปราชญ์ชาวบ้านในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม โรงเรียนส่วนใหญ่ปรับกิจกรรมโดยปราชญ์ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม เนื่องจากจากผู้รับผิดชอบการจัดทำหลักสูตรส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีความรู้ ในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกรมวิชาการ (2538) ที่พบว่า ศึกษานิเทศก์ และผู้บริหาร มีความคิดเห็นว่า วิทยากรท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้น้อย ส่วนโรงเรียนที่ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับกิจกรรมเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำแนวคิดในการจัดกิจกรรมมาจากปราชญ์ชาวบ้าน ดังกรณี โรงเรียนวัดคูขุด อำเภอสติงพระ และเป็นโรงเรียนที่ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นคณะกรรมการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการทำหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ดังกรณีโรงเรียนวัดท่าม่วง อำเภอควนเนียงและโรงเรียนวัดหัวป่า อำเภอระโนด ปราชญ์ชาวบ้านจึงมีส่วนร่วมในลักษณะร่วมกำหนดกิจกรรมและให้คำปรึกษา

การปรับรายละเอียดเนื้อหา โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการปรับรายละเอียดเนื้อหา ตามองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เช่น เนื้อหาเรื่องการกรีดยางและทำยางแผ่น การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และการเลี้ยงโคเนื้อ เป็นต้น ซึ่งเป็นเนื้อหาประเภทข้อเท็จจริงและกระบวนการในระดับเบื้องต้นที่ง่ายที่สุด ดังที่สังด์ อุทรานันท์ (2527) กล่าวไว้ว่า เนื้อหาประเภทข้อเท็จจริงและกระบวนการเป็นเนื้อหาสาระความรู้ที่สามารถถ่ายทอดได้ง่ายที่สุด โดยสามารถสอนด้วยวิธีการบอกเล่าให้ฟัง เมื่อผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือความรู้เบื้องต้นเหล่านี้ไป

แล้ว ก็จะนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด และเข้าใจในหลักการต่างๆ ตลอดจนนำไปเป็นรากฐานของการคิดแก้ปัญหา หรือเกิดความคิดสร้างสรรค์ต่อไป นอกจากการปรับรายละเอียดเนื้อหา เป็นเนื้อหาประเภทข้อเท็จจริงและกระบวนการแล้ว รองลงมาโรงเรียนยังได้ดำเนินการปรับรายละเอียดเนื้อหา เป็นเนื้อหาประเภทความคิดรวบยอด ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความซับซ้อน และผู้เรียนจะต้องมีความรู้หลักการพื้นฐาน ในเนื้อหานั้น ๆ โดยโรงเรียนที่ปรับรายละเอียดเนื้อหา เป็นเนื้อหาประเภทนี้ จะเป็นโรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์โครงการ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในท้องถิ่นให้กับผู้เรียน เนื่องจากโรงเรียนอยู่ในชุมชนที่สภาพภูมิประเทศ มีความสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้เรียนจะมีความรู้พื้นฐานในเรื่องดังกล่าวจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การปรับรายละเอียดเนื้อหาเป็นเนื้อหาประเภทความคิดรวบยอด จึงมีความเหมาะสมดังที่สังัด อุทรานันท์ (2527) กล่าวว่า ถ้าหากหลักสูตรมีเจตนาธรรม ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด หรือเรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ใด ก็สามารถบรรจุเนื้อหาสาระของสิ่งเหล่านั้น ไว้ในหลักสูตร และหลักสูตรจะต้องให้ข้อมูลพื้นฐาน ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในสิ่งเหล่านั้น ได้เพียงพอ

การมีส่วนร่วมของปราชญ์ชาวบ้านในการปรับรายละเอียดเนื้อหา โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการปรับรายละเอียดเนื้อหาโดยปราชญ์ชาวบ้านให้คำปรึกษาและ เป็นผู้กำหนดเนื้อหา ทั้งนี้เนื่องจากรายละเอียดเนื้อหาที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ที่เกิดจากการสะสมถ่ายทอด และปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีรากฐานอยู่บนวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การแทงหยวก การกรีดขางและทำขางแผ่น การทำขนมเทศกาลเดือนสิบ และการปลูกไม้ผล ซึ่งการปรับรายละเอียดเนื้อหาโดยการนำองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมาใช้ดังกล่าว เป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่กำหนดว่า ควรปรับเนื้อหาสาระของหลักสูตรทุกระดับให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ความจริงเป็นหลักและมีการเรียนรู้จากรากฐานทางวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539)

สำหรับปัญหาหรืออุปสรรค ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนทุกโรงเรียนไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ทั้งนี้ เนื่องจากผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนคือครูผู้สอนเพียงคนเดียว ทำให้มีความสะดวกในการดำเนินงาน ดังที่ สงัด อุทรานันท์ (2527) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรโดยคนเพียงคนเดียวมีข้อได้เปรียบหลายประการ เช่น ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับปัญหาการสื่อสาร การตัดสินใจ ทำได้ทันที ไม่ต้องเสียเวลา ไม่ลำบากใจในการควบคุมการทำงาน เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ อาจทำได้ในกรณีที่เป็นหลักสูตรขนาดเล็ก เป็นหลักสูตรในระดับชั้นเรียน

2. การนำหลักสูตร ไปใช้

2.1 การบริหารและบริการหลักสูตร

การจัดบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการจัดบุคลากร โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน รองลงมาคือ ผู้บริหาร ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ครูผู้สอนที่รับผิดชอบการจัดบุคลากร จะเป็นผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียนอีกด้วย โดยในการจัดปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียนส่วนใหญ่พิจารณาจากความรู้ความสามารถและความร่วมมือของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพิจารณาจัดบุคลากร ดังที่ สงัด อุทรานันท์ (2527) กล่าวว่า การจัดครูเข้าสอนจำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถและความสนใจของครูแต่ละคนด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรแต่ละคนมีโอกาสดำเนินการใช้ศักยภาพของตนให้เป็นประโยชน์ต่อการใช้หลักสูตรให้มากที่สุด ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในด้านเกษตรกรรมมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รองลงมาคือ ด้านศิลปกรรม คหกรรม และ สิ่งแวดล้อม และน้อยที่สุด คือ ด้านวิทยาศาสตร์ และ เกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างของสังคมชนบทไทย เป็นสังคมเกษตรกรรม ปราชญ์ชาวบ้านจึงมีความรู้ความสามารถในด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ สำหรับปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดบุคลากรโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ส่วนโรงเรียนที่มีปัญหาหรืออุปสรรคพบว่า มีสาเหตุมาจากปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

อังกูล สมคะเนย์ (2535) ที่พบว่า ประชาชนชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีเวลาที่จะมาช่วยสอนหรือเป็นวิทยากร ด้วยเหตุที่ต้องประกอบอาชีพ ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า โรงเรียนที่มีปัญหาดังกล่าวควรปรับรูปแบบการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จากการเชิญประชาชนชาวบ้านมาเป็นวิทยากร เป็นการให้ผู้เรียนไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยการสอบถามจากประชาชนชาวบ้าน นอกเวลาเรียน หรือปรับเป็นรูปแบบการใช้กระบวนการอบรมจัดเกล้าอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งจะ เป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาดังกล่าว

การเตรียมบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการเตรียมบุคลากรโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน โดยใช้วิธีการพูดคุยเป็นการส่วนตัว นอกเวลาราชการ ซึ่งข้อค้นพบนี้ไม่สอดคล้องกับวิธีการเตรียมบุคลากรในการนำหลักสูตรไปใช้ ดังที่ สังกัด อุทรานันท์ (2527) และ ธารง บัวศรี (2531) กล่าวว่า การเตรียมบุคลากรเพื่อใช้หลักสูตร สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การประชุม การอบรม การประชุมปฏิบัติการ และการเผยแพร่เอกสาร ทั้งนี้เนื่องจาก ผู้รับผิดชอบการเตรียมบุคลากรของโรงเรียนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน และมีประสบการณ์ทำงานองค์กรชุมชน อีกทั้งผู้รับผิดชอบบางคนยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับประชาชนชาวบ้าน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplexity) (Jeremy Boissevain, 1974 อ้างถึงใน เบญจายอดดาเนิน อีตติกส์, 2531) จึงทำให้การเตรียมบุคลากรของโรงเรียนดำเนินการติดต่อแบบไม่เป็นทางการ และไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค โดยโรงเรียนทุกโรงเรียนจะดำเนินการเตรียมบุคลากรในเรื่องเจตนารมณ์ของหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า โรงเรียนจะไม่เตรียมบุคลากรในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งนี้เนื่องจาก เจตนารมณ์ของโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านของโรงเรียน ต้องการให้ประชาชนชาวบ้านถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน โดยใช้กระบวนการถ่ายทอดของประชาชนชาวบ้านเป็นหลัก

การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่บริหารและบริการวัสดุหลักสูตรโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน รองลงมาคือผู้บริหาร ซึ่งชนิดของวัสดุหลักสูตรที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดบริการจะเป็นวัสดุฝึก

ปฏิบัติสำหรับผู้เรียน เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และปรับกิจกรรมการเรียนสอนเป็นการปฏิบัติ โดยในการบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจาก ขาดแคลนงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังกุล สมคะเนย์ (2535) กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) และกรมวิชาการ (2538) ที่พบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหา ขาดแคลนงบประมาณ ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการใช้ทรัพยากรในชุมชน ด้วยการจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากครอบครัว และการจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากชุมชน นอกจากนี้ โรงเรียนยังดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น การจัดหาโดยขอความอนุเคราะห์จากชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน การจัดซื้อด้วยเงินสนับสนุนจากองค์กรเอกชน การจัดซื้อด้วยเงินส่วนตัว การจัดซื้อด้วยเงินของผู้ปกครอง และการจัดซื้อด้วยเงินโครงการ กศพช. เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหน่วยงานระดับสูง ควรปรับระบบการจัดสรรงบประมาณในรูปของเงินสนับสนุนเพื่อพัฒนาให้กับโรงเรียน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานของโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การบริการหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการบริการหลักสูตรโดยมีผู้รับผิดชอบคือ ครูผู้สอน ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้หลักสูตรที่โรงเรียนส่วนใหญ่ จัดบริการคือสถานที่ปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียน เช่น สถานที่จัดค่ายสิ่งแวดล้อม สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา สถานที่เลี้ยงปลา และสถานที่ประกอบอาหาร เป็นต้น ซึ่งจะดำเนินการจัดเตรียมโดยครูผู้สอนและคณะครู รองลงมาโรงเรียนได้จัดบริการ สถานที่ปฏิบัติกิจกรรมในชุมชน เช่น สถานที่เลี้ยงเป็ดและปลุกผักที่บ้านของนักเรียน ซึ่งโรงเรียนจะติดต่อขอความร่วมมือ โดยการประชุมผู้ปกครอง หรือสถานที่สอนการรำโนราห์ โรงเรียนจะจัดหาโดยการติดต่อกับปราชญ์ชาวบ้านเป็นการส่วนตัว นอกจากนี้ สิ่งอำนวยความสะดวกที่โรงเรียนจัดบริการ คือ สถานที่ศึกษาดูงานของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งโรงเรียนจะ

ดำเนินการติดต่อเป็นการส่วนตัว โดยโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินการ ทั้งนี้เนื่องจากครูผู้สอนมีอิสระในการดำเนินงาน และมีความสัมพันธ์ในเชิงช้อนกับผู้ปกครอง ชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.2 การจัดการเรียนการสอน

การจัดทำแผนการสอน ผู้รับผิดชอบในการจัดทำแผนการสอนของโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ ครูผู้สอน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการจัดทำแผนการสอนเพียงบางโรงเรียน โดยจะจัดทำเป็นแผนการสอนระดับบทเรียน ส่วนโรงเรียนที่ไม่ได้ดำเนินการจัดทำแผนการสอนนั้น มีสาเหตุมาจากไม่มีเวลาในการจัดทำแผนการสอน เพราะครูผู้สอนส่วนใหญ่มีภาระงานมาก คือมีคาบสอนสัปดาห์ละ 21-25 คาบ และมีหน้าที่ความรับผิดชอบอื่นที่ต้องรับผิดชอบ อีกทั้งมีสาเหตุมาจากระเบียบการเขียนแผนการสอน ซึ่งกำหนดโดยศึกษานิเทศก์ยังเป็นอุปสรรคสำคัญ นอกจากนั้น ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่สามารถเขียนแผนการสอนได้ทั้งนี้เนื่องจากรายละเอียดเนื้อหา ที่โรงเรียนนำมาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน และกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนบางโรงเรียนดำเนินการโดยให้ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมด เช่น เนื้อหาในเรื่อง การรำโนราห์ การแทงหยวก การจักสาน เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินการตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ที่จะให้ปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดของปราชญ์ชาวบ้านเป็นหลัก จากปัญหาในการจัดทำแผนการสอนดังกล่าว โรงเรียนจึงได้แก้ปัญหาโดยการจัดทำเป็นเอกสารโครงการ และบันทึกย่อขึ้นมาแทน ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ศึกษานิเทศก์ควรปรับแนวปฏิบัติในการนิเทศ โดยการอนุโลมให้ครูผู้สอนจัดทำเป็นเอกสารโครงการและบันทึกย่อ หรือปรับมาเป็นการตรวจเยี่ยมการสอน การให้คำปรึกษาในเรื่องวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เพื่อให้ครูผู้สอนใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การจัดสื่อการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดสื่อการเรียนการสอนโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ซึ่งทุกโรงเรียนจะจัดสื่อการเรียนการสอนประเภทของจริง เช่น เครื่องปั้นดินเผา สวนยางพารา พันธุ์ไม้ผล ชุมโนราห์ เป็นต้น นอกจากนั้นยังรวมถึง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น การให้ผู้เรียนเลี้ยงเบ็ดและปลุกผักที่บ้าน การสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยนำผู้เรียนไปทัศนศึกษาด้วยการเดินป่า เป็นต้น การจัดสื่อการเรียนการสอนประเภทของจริงดังกล่าวเป็นการจัดประสบการณ์ตรง และเป็นรูปธรรมให้กับผู้เรียน ซึ่งเหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษา ดังที่ Robert J. Harvighurst (อ้างถึงใน สังกัด อุทรานันท์, 2527) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กในวัย 6-12 ปี เป็นวัยที่ควรมุ่งสร้างความคิดรวบยอด โดยหลักสูตรควรทำให้เด็กได้พบกับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมให้มากที่สุด นอกจากนั้นประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนได้รับจากสื่อการเรียนการสอน ประเภทของจริง ยังมีผลต่อการเรียนรู้ ดังที่ ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2526) และลัดดา ศุขปรีดี (2522) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนจากของจริง ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรากฐานของประสบการณ์ทั้งปวง และส่งผลให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนสูง โดยสื่อการเรียนการสอนส่วนใหญ่ โรงเรียนได้มาจากชาวบ้าน ราษฎรชาวบ้าน ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งเป็นการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งประเภททรัพยากรบุคคล และแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน (สุทิน เนียมพลับ, 2522) ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านขาดงบประมาณ การนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้จึงเป็นวิธีการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการจัดสื่อการเรียนการสอน โดยการจัดเตรียมโดยราษฎรชาวบ้าน การให้ผู้เรียนนำมาจากครอบครัว การจัดหาโดยให้ผู้เรียนนำมาจากชุมชน การจัดซื้อด้วยเงินงบประมาณ และการจัดหาโดยความอนุเคราะห์จากชาวบ้าน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน รองลงมาคือราษฎรชาวบ้าน ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดส่วนใหญ่ คือกิจกรรมการปฏิบัติ

การสาธิต และการบรรยาย โดยโรงเรียนส่วนใหญ่จะพิจารณาจากจุดประสงค์ของหลักสูตร รองลงมาพิจารณาจากลักษณะของเนื้อหาวิชา ซึ่งสอดคล้องกับหลักในการคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอน ดังที่ บันลือ พลฤกษ์วัน (2531) ได้กล่าวไว้ว่า ในการคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอน สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาคือกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับจุดประสงค์แห่งการสอนหรือไม่ และผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด โดยวิธีการเรียนรู้ทั้ง 3 แบบ ตามหลักการเรียนรู้ของ Jerome S. Bruner (อ้างถึงใน สัจด์ อุทรานันท์, 2527) คือ การเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Enactive) การเรียนรู้ด้วยการมองดู (Ikonic) และการเรียนรู้โดยการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ (Symbolic)

สำหรับการมีส่วนร่วมของปราชญ์ชาวบ้านในการจัด

กิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนใหญ่ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในลักษณะการเป็นวิทยากรในบางเนื้อหา เช่น การสอนการทำเครื่องปั้นดินเผาของโรงเรียนวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมโดยการเป็นวิทยากรในเรื่องการขึ้นรูปด้วยมือ หรือการจัดค่ายสิ่งแวดล้อมเยาวชนรักชุมชน ของโรงเรียนวัดคูขุด อำเภอสทิงพระ ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมโดยการเป็นวิทยากรในเรื่องสภาพของทะเลสาบสงขลาในอดีต เป็นต้น รองลงมาปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในลักษณะเป็นวิทยากร เมื่อผู้เรียนศึกษานอกสถานที่ เช่น การสอนเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการนำนักเรียนไปศึกษาด้วยการเดินป่าของโรงเรียนวัดบ้านลุ่ม อำเภอนาทวี ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมโดยการเป็นวิทยากร เรื่องพันธุ์ไม้ในป่า การไหลของต้นน้ำลำธาร เป็นต้น นอกจากการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นวิทยากรแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านยังมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมดในโรงเรียน และภายในชุมชน เช่น การสอนการแทงหยวกของโรงเรียนสำนักสงฆ์ศรีวิชัย อำเภอรัตภูมิ การสอนรำโนราห์ที่บ้านปราชญ์ชาวบ้าน ของโรงเรียนวัดป่าขาด อำเภอสิงหนคร และโรงเรียนวัดสามกอง อำเภอเมืองสงขลา เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัด

กิจกรรมการเรียนการสอนของปราชญ์ชาวบ้าน ในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของ กรมวิชาการ (2538) คือ การให้ครูเป็นตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับผู้เรียน และการให้ปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่แทนครู ในการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนภายในโรงเรียนหรือภายในชุมชน

นอกจากการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยยังพบว่า โรงเรียนบางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วม ในลักษณะ การอบรมขัดเกลาอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีตัวแทนในการขัดเกลา คือ ครอบครัว ดังกรณีโรงเรียนบ้านคูคักคีสิทธิ์ อำเภोजะนะ และโรงเรียนวัด สามกอง อำเภอมืองสงขลา ซึ่งจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนนำ เปิดไปเลี้ยงที่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้านที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ ผู้ปกครอง และญาติของผู้เรียน รวมไปถึงชาวบ้านในชุมชนบางคน การให้ปราชญ์ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะการอบรมขัดเกลาอย่าง ไม่เป็นทางการ นอกจากจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงแล้ว ถ้าพิจารณาในเชิงสังคมวิทยา กระบวนการดังกล่าวยังเป็นเรื่องจำเป็นต่อการ อยู่รอดของสังคม เป็นสิ่งที่รักษาไว้ซึ่งระบบสังคม และถ้าพิจารณาในเชิงจิตวิทยา กระบวนการอบรมขัดเกลาอย่างไม่เป็นทางการ ยังเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา บุคลิกภาพของแต่ละบุคคลอีกด้วย ดังที่ สุพัตรา สุภาพ (2537) ได้กล่าวไว้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่ จะปลูกฝังระเบียบวินัย ปลูกฝังความมุ่งมั่น และให้สมาชิกได้เรียนรู้บทบาทและ ทัศนคติต่าง ๆ รวมถึงทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต สำหรับสถาบันครอบครัวนั้น เป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ หรืออะไร ถูก อะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพล ต่ออารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง การจัดกิจกรรมการ เรียนการสอน โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในลักษณะการอบรมขัดเกลาอย่าง ไม่เป็นทางการ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่สามารถรักษาไว้ซึ่งระบบสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

สำหรับวิธีสอนที่โรงเรียนใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่คือวิธีสอนแบบสาธิต โดยใช้รูปแบบการสาธิตประกอบคำชี้แจง และใช้ร่วมกับการฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องมาจากโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ อีกทั้งรายละเอียดเนื้อหาที่ดำเนินการปรับเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งการอธิบายด้วยคำพูดจะมีลักษณะเชิงนามธรรม เช่น เนื้อหาเรื่องการรำโนราห์ การแทงหยวก และการจักสาน เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้เนื้อหาดังกล่าวของปราชญ์-ชาวบ้าน จึงใช้วิธีสอนแบบสาธิต โดยผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยการมองดู (Ikonic) และเกิดความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น (สิริวรรณ ศรีพหล และ พันทิพา อุทัยสุข, 2527) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ของกรมวิชาการ (2535) ที่กล่าวว่า การสอนภาคปฏิบัติควรสอนด้วยวิธีการสาธิต เพราะจะช่วยให้อ่านได้ผล และผู้เรียนจะได้ทำงานด้วยตนเอง อันนำไปสู่การมีคุณสมบัติพึ่งตนเอง

สำหรับวิธีสอนที่โรงเรียนส่วนใหญ่ ใช้รองลงมา คือ วิธีสอนแบบบรรยาย เนื่องมาจากโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการปรับเนื้อหาเป็นเนื้อหาประเภทข้อเท็จจริงหรือกระบวนการ ซึ่งสอดคล้องกับ ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2520) ที่กล่าวว่า การสอนแบบบรรยายจะใช้ได้ผลดีกับจุดประสงค์ที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาวิชา แนวคิดเบื้องต้น โดยโรงเรียนได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้วยการบรรยายเชิงอภิปราย โดยใช้เทคนิคการซักถาม เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตอบคำถามประกอบกับการทำกิจกรรมอื่น ๆ นอกจากนั้นโรงเรียนส่วนใหญ่ยังใช้วิธีสอนแบบการศึกษาออกสถานที่ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า โดยโรงเรียนส่วนใหญ่จะนำผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้จากแหล่งชุมชน เช่น อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง ทะเลสาบสงขลา สวนยางพาราและบ่อปลาของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และชีวิตประจำวันของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้จากโรงเรียนมาใช้ได้สอดคล้องกับชีวิตจริงในชุมชน (นิพนธ์ สุขปรีดี และ

ลัดดา ศุขปรีดี, 2517) ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่จะใช้ร่วมกับการสอนแบบอภิปราย เป็นกลุ่มใหญ่ โดยการซักถามทั้งชั้น เป็นการฝึกทักษะการคิด การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการพูดแสดงความคิดเห็นให้กับผู้เรียน อีกทั้งยังช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยมด้านต่าง ๆ (สิริวรรณ ศรีพหล และ พันทิพา อุทัยสุข, 2527)

นอกจากวิธีสอนดังกล่าว โรงเรียนบางโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหา ด้วยการให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสถานการณ์จริง เช่น การสอนเรื่องการเลี้ยงเบ็ดโดยให้ผู้เรียนนำเบ็ดไปเลี้ยงที่บ้าน ซึ่งผู้เรียนจะเรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหา ตลอดเวลาที่เลี้ยง เช่น เมื่อเบ็ดไม่กินอาหาร ผู้เรียนจะต้องตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสาเหตุและวิธีแก้ไข และดำเนินการรวบรวมข้อมูล ซึ่งอาจใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ การสอบถามผู้ปกครอง หรือการสอบถามจากชาวบ้าน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทดลองแก้ไขปัญหา ผลที่ได้จากการแก้ไขปัญหาก็จะเป็นข้อความรู้ใหม่ให้แก่ผู้เรียน โดยกระบวนการแก้ปัญหของผู้เรียนจะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นอัตโนมัติ การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการดังกล่าว จะทำให้ผู้เรียนมีความเคยชินกับการแก้ปัญหาและสามารถนำกระบวนการแก้ปัญหาไปใช้เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้ (วาริ ธิระจิตร, 2536)

สำหรับวิธีสอนที่โรงเรียนส่วนน้อยใช้ในการจัดการเรียนการสอน คือ วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติ โดยโรงเรียนที่ใช้วิธีสอนนี้เป็นโรงเรียนที่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้กับผู้เรียน ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ดังที่ ทิศนา แคมมณี (มปป.) ได้กล่าวว่า การสอนโดยใช้บทบาทสมมติ เหมาะสำหรับเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจระหว่างบุคคล และทักษะทางสังคมต่าง ๆ เป็นการนำเอาทั้งความรู้ ความคิด พฤติกรรมของผู้แสดงมาใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียนในเรื่องความรู้สึก พฤติกรรม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียน

เข้าใจเนื้อหาสาระได้อย่างลึกซึ้ง และรู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

ส่วนเทคนิคการสอนที่โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน คือ เทคนิคการเสริมแรงทางบวก ด้วยการชมเชยผลงาน หรือเมื่อผู้เรียนปฏิบัติได้ถูกต้อง และตอบคำถามได้ถูกต้อง ซึ่งเป็นการเสริมแรงขั้นทุติยภูมิ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกอบอุ่น มั่นคง ดังที่ อารี พันธุ์มณี (2538) ได้กล่าวไว้ว่า ครูควรให้แรงเสริมกำลังใจในผลงาน ความสำเร็จด้วยการแนะนำชมเชย ยอมรับ ยกย่อง เพื่อให้เด็กเรียนเกิดความพึงพอใจ กำลังใจ และเกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นคง และพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ดีต่อไป เทคนิคการสอนที่โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้รองลงมาคือ เทคนิคการสาธิต โดยการให้ผู้เรียนซักถาม และมีส่วนร่วมในการสาธิต และจะสาธิตซ้ำในบางขั้นตอนที่มีความซับซ้อน และนอกจากนั้นโรงเรียนบางโรงเรียนยังใช้เทคนิคการบรรยาย โดยการใช้สื่อการเรียนการสอนประเภทของจริง และภาพนิ่ง ประกอบการบรรยาย เพื่อช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็นเป็น ส่วนเทคนิคการใช้คำถาม เป็นเทคนิคที่โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ในการสอน ซึ่งในการถามจะถามปูพื้นเพื่อให้ผู้เรียนหาคำตอบให้ได้ และจะถามรุก เพื่อให้ช่วยให้ผู้เรียนหาคำตอบที่ดีกว่า โดยใช้ น้ำเสียง กริยาท่าทางที่เป็นกันเองง่ายๆ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นกันเองและยินดีที่จะตอบคำถาม คำถามที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นคำถามประเภทความจำ (Recall Questions) และประเภทความเข้าใจ (Comprehension Questions) ซึ่งเป็นคำถามระดับต่ำ โดยเน้นประเภทข้อเท็จจริงและกระบวนการเท่านั้น

สำหรับปัญหาหรืออุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลา ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดบุคลากร ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น รองลงมาโรงเรียนมีปัญหาหรืออุปสรรคเนื่องมาจากกิจกรรมที่จัดต้องใช้เวลามากกว่าที่กำหนดในหลักสูตร ทั้งนี้ เป็นเพราะโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมการ

ปฏิบัติ การสาธิต และการศึกษานอกสถานที่ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาในการจัดการเรียนการสอนมาก โรงเรียนส่วนใหญ่จึงปรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นการสอนโดยใช้กระบวนการอบรมขัดเกลาอย่างไม่เป็นทางการ การจัดการเรียนการสอนที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้าน นอกเวลาเรียน และจัดการเรียนการสอนในวันเสาร์ ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กรมวิชาการ ควรปรับแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในเรื่องของระยะเวลาที่ใช้ในหลักสูตรเพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การวัดผลประเมินผล โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการวัดผลโดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอนซึ่งวิธีการวัดผลที่โรงเรียนทุกโรงเรียนใช้คือ การสังเกต ซึ่งเป็นวิธีการวัดผลโดยการใช้ประสาทสัมผัสสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในสภาพการณ์จริง ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะเป็นข้อมูลนำไปสู่การสรุปและประเมินผล เป็นวิธีการวัดผลที่สามารถวัดพฤติกรรมประเภททักษะและเจตคติในการปฏิบัติงานได้ดี (เอนก พ. อนุกุลบุตร, มปป.) ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัดคือ กิจกรรมการปฏิบัติ ส่วนวิธีการวัดผลที่โรงเรียนใช้รองลงคือ การตรวจผลงาน ที่ได้จากการปฏิบัติของผู้เรียนเพื่อวัดพฤติกรรมประเภททักษะ นอกจากวิธีวัดผลดังกล่าว โรงเรียนยังใช้วิธีการทดสอบ เพื่อวัดความรู้และทักษะโดยในการวัดผลด้วยวิธีการต่าง ๆ โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องมือในการวัดผล เนื่องมาจากวัตถุประสงค์โครงการของโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นจุดมุ่งหมายประเภททักษะและเจตคติ ส่วนโรงเรียนที่มีเครื่องมือวัดผล ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือวัดผลประเภทแบบทดสอบแบบปรนัย ซึ่งจัดทำโดยครูผู้สอน ส่วนแบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินโครงการเยาวชนรักสุขภาพของโรงเรียนวัดคูขุด และใช้สอบถามความคิดเห็นของผู้เรียน เพื่อวัดเจตคติของผู้เรียนในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับการประเมินผล โรงเรียนทุกโรงเรียน ประเมินผลการเรียนโดยใช้เกณฑ์ผ่านจุดประสงค์ ส่วนโรงเรียนที่ใช้เกณฑ์ผ่านการทดสอบ เป็นโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งต้องประเมินผลตามระเบียบการวัดผลประเมินผลระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยโรงเรียนทุกโรงเรียนไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการวัดผลประเมินผล

2.3 การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการประชาสัมพันธ์หลักสูตรโดยมีผู้รับผิดชอบคือครูผู้สอน รองลงมา คือ ผู้บริหาร ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการในลักษณะไม่เป็นทางการ โดยการบอกเล่าของผู้เรียน การนำผลงานกลับไปบ้านของผู้เรียน การพูดคุยกับผู้ปกครองและชาวบ้านเป็นการส่วนตัว การพูดคุยกับผู้ปกครองและชาวบ้านเป็นกลุ่มย่อย ทั้งนี้เนื่องจากครูผู้สอนและผู้บริหาร ซึ่งรับผิดชอบการประชาสัมพันธ์หลักสูตรส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์เชิงซ้อน กับผู้ปกครองและชาวบ้าน เป็นผลให้ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร ส่วนโรงเรียนที่มีปัญหาหรืออุปสรรค มีสาเหตุมาจากขาดการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ และผู้ปกครองไม่มีเวลา

การนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ผู้บริหาร ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรง การนิเทศของโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นการนิเทศรายบุคคล (Individual Conference) โดยวิธีการพูดคุยกับครูผู้สอน / ปราชญ์ชาวบ้าน (Informal talk) (ชารี มณีศรี, 2538) และการสังเกตการสอน ทั้งในห้องเรียนและในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการนิเทศที่ได้ผลดี ดังที่ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศตัวต่อตัว โดยทั่วไปวิธีที่ใช้เป็นการสังเกตการสอนและการปรึกษาหารือ เพื่อแก้ไขปัญหาการสอน แม้จะเสียเวลามากแต่ก็ได้ผลค่อนข้างสูง สำหรับปัญหาหรืออุปสรรคในการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรค ส่วนโรงเรียนที่มีปัญหาหรืออุปสรรค มีสาเหตุมาจาก ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ และครูผู้สอน ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์จังหวัด มีความเห็นขัดแย้งกัน เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ในประเด็นความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน และความเหมาะสมในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ผู้บริหารของโรงเรียนที่มีปัญหาหรืออุปสรรคดังกล่าว ไม่มีประสบการณ์ในการประชุม สัมมนา หรืออบรม เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ

พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงทำให้ไม่เข้าใจถึงความสำคัญ และวิธีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังกูล สมคะเนย์ (2535) ที่พบว่า คีชนานิเทศก์และผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

3. การประเมินผลหลักสูตร

โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการประเมินผลหลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ ครูผู้สอน ซึ่งได้ดำเนินการประเมินผลหลักสูตร โดยพิจารณาจากผล การปฏิบัติและผลงานของผู้เรียน ด้วยการสังเกต ร่องลงมาได้พิจารณาจากความ สนใจของผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนที่พิจารณาจากข้อมูลนี้ เป็นโรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์ ของโครงการ เป็นวัตถุประสงค์ประเภทเจตคติ เช่น โรงเรียนบ้านทับโถง และ โรงเรียนวัดบ้านลุ่ม เป็นต้น นอกจากนั้น โรงเรียนบางโรงเรียนยังได้พิจารณาจาก การที่ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน เนื่องจากกำหนดรายละเอียดวัตถุประสงค์โครงการไว้กว้าง ซึ่งในการประเมินผลหลักสูตรโดยการพิจารณาจาก ข้อมูลต่างๆ ดังกล่าว เป็นการประเมินผลในลักษณะการประเมินสัมฤทธิ์ผลของ หลักสูตร ทางด้านทักษะและเจตคติของผู้เรียน มีรูปแบบคล้ายกับรูปแบบการ ประเมินผลของ Tylor แต่ไม่ครอบคลุมถึงการประเมินความสัมพันธ์ของจุด ประสงค์กับประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างประสพ- การณ์การเรียนรู้กับสัมฤทธิ์ผล (ธำรง บัวศรี, 2531)

นอกจากประเมินผลหลักสูตร โดยพิจารณาจากข้อมูลดังกล่าว โรงเรียนบางโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดสามกอง โรงเรียนบ้านต้นปริง ยังได้ ประเมินผลหลักสูตรโดยพิจารณาจากข้อมูลที่คาดไม่ถึงว่าจะเกิดขึ้น คือ การ ขยายความรู้ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน โดยการบอกเล่าของผู้เรียนและกิจกรรมที่ โรงเรียนจัด ซึ่งถือเป็นวิธีการพัฒนาชุมชน แบบเชื่อม (Unified Approach) โรงเรียนจึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาและพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน (ทวี ขำกุล, 2529)

4. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนหนึ่งได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร และโรงเรียนอีกส่วนหนึ่งไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งโรงเรียนที่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร จะมีผู้รับผิดชอบการดำเนินการ คือ ผู้บริหาร รองลงมาคือ ครูผู้สอน และคณะครู สาเหตุในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรของโรงเรียนส่วนใหญ่ เนื่องมาจากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการโดยมีความคิดเห็นว่าจะไม่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษาเพราะไม่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้เรียนควรได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นผลโรงเรียนไม่ได้ดำเนินการโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ในปีการศึกษา 2539 ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ผู้บริหารโรงเรียนดังกล่าวไม่มีประสบการณ์ในการประชุม สัมมนา หรืออบรม เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถูกต้อง ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ ควรดำเนินการจัดอบรมเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้กับผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ ซึ่งเป็นผู้รับนโยบายมาปฏิบัติโดยตรงเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติในทิศทางที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของโครงการ

นอกจากสาเหตุดังกล่าวแล้วโรงเรียนยังดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เนื่องจากขาดงบประมาณโดยการชะลอการดำเนินงานโครงการ ในปีการศึกษา 2539 ดังกรณี โรงเรียนวัดหัวป่า อำเภอร่อนนิงค์ ซึ่งชะลอการดำเนินงานโครงการเกษตรสัมพันธ์ และดำเนินการโครงการเลี้ยงสุกร เพื่อหารายได้ให้กับโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านในปีการศึกษาต่อไป หรือกรณีโรงเรียนบ้านยางงาม อำเภอเมืองสงขลา ซึ่งชะลอโครงการเพื่อรอเงินอนุมัติงบประมาณสนับสนุน การจัดทำบ่อเพาะเลี้ยงลูกปลาจากสำนักงานประมงจังหวัด เป็นต้น สำหรับวิธีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โรงเรียนได้ดำเนินการโดยการปรับปรุงแก้ไขจากล่างสู่บน คือ การให้ครูผู้สอนดำเนินการ

ปรับปรุงแก้ไขโดยตรง การปรับปรุงแก้ไขจากบนสู่ล่าง คือ การปรับปรุงแก้ไข โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน และดำเนินการโดยการปรับปรุงแก้ไขโดยวิธีการทำงานร่วมกัน คือ การปรับปรุงแก้ไขโดยการประชุมคณะครู และคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งการที่โรงเรียนใช้วิธีการปรับปรุงแก้ไขที่แตกต่างกันดังกล่าว เนื่องจากสภาพการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันของโรงเรียน สำหรับปัญหาหรืออุปสรรคในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาหรืออุปสรรค เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ครูผู้สอนมีความเห็นขัดแย้งกับผู้บริหาร เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน และคณะครูไม่เข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

1. ควรปรับระบบการจัดสรรงบประมาณให้อยู่ในรูปของเงินสนับสนุน เพื่อการพัฒนาให้กับโรงเรียน เพื่อให้สามารถดำเนินงานโครงการได้บรรลุจุดมุ่งหมายมากยิ่งขึ้น
2. ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ เรื่องความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน และแนวทางการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติในทิศทางที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ควรปรับแนวปฏิบัติในการนิเทศ จากการตรวจแผนการสอนเป็นการนิเทศโดยใช้กิจกรรมอื่น เช่น การตรวจเยี่ยมการสอน การให้คำปรึกษา จะทำให้โรงเรียนใช้หลักสูตรได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
4. ควรปรับระเบียบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของกรมวิชาการ โดยเฉพาประเด็นระเบียบการจัดทำหลักสูตรเรื่องเวลาเรียน และการขออนุมัติ เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้สะดวกมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

1. ควรดำเนินการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ประชาชนชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้นในลักษณะการให้ความคิดเห็น หรือร่วมวางแผนกิจกรรม
2. ควรนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่อง การจัดการ เช่น การจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การจัดศูนย์สาธิตการตลาด และเรื่องคุณธรรม จริยธรรม เช่น คติชาวบ้าน นิทานพื้นบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
3. ควรปรับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยลดกิจกรรมการบรรยาย เป็นกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และศึกษานอกสถานที่มากขึ้น
4. ควรแก้ไขปัญหาวิทยากรไม่มีเวลา โดยการปรับรูปแบบของการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จากการเชิญเป็นวิทยากร เป็นการให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากประชาชนชาวบ้าน นอกเวลาเรียน หรือการอบรมขัดเกลาอย่างไม่เป็นทางการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภาคภูมิศาสตร์ ในรูปแบบของการวิจัยประเมินโครงการ
2. ควรมีการศึกษำปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ของโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ
3. ควรมีการศึกษาในเชิงสังคมวิทยา เกี่ยวกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ จากการที่โรงเรียนนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
4. ควรมีการทดลองนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่นเพิ่มขึ้น